

Exigența pudorii și exigența adevărului

Radu VANCU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Studii Romanice
 “Lucian Blaga” University of Sibiu, Department of Romance Studies
 Personal e-mail: rvancu@gmail.com

The Exigency of Pudicity and the Exigency of Truth

Diaries of contemporary writers and philosophers, published while they are still alive, always have to make a negotiation between what should be said and what can be said - between the exigency of truth and the exigency of pudicity. The present study examines the diary of Ion Dur, contemporary professor and essayist, known for his lifelong attachment to the works of Emil Cioran and Constantin Noica, aiming at seeing how his philosophical background influences his quotidian movements within the field of the real. Such diaries represent an applied, most concrete philosophy, translated into the movements of everyday life.

Keywords: contemporary Romanian literature, Ion Dur, contemporary diary, autobiographic pact

S-a întâmplat să-l citesc încă din liceu pe Ion Dur. Prin '94 sau '95, i-am citit cartea de debut, *Noica. Între dandysm și mitul școlii* – a însemnat mult pentru mine atunci, nu doar pentru că era una dintre primele cărți de critică literară strict contemporană care-mi căzuseră în mâini, ci mai ales fiindcă vedeam bine cum un exeget atașat pasional de subiectul lui are înțelepciunea să-și tempereze discursul îndrăgostit, să practice un stil al sobrietății afectuoase, dacă pot s-o numesc așa, să se aplice cu o „pasiune a moderației”, cu formula lui Ioan Stanomir, pe subiectul de care se simte atât de atașat. Ieșeau, din această paradoxală temperanță pasională, rezultate solide: mi se pare și acum, după un sfert de secol, adecvat și credibil felul în care l-a citit Ion Dur pe Noica în acea carte de început, ca pe un temperament cultural sfâșiat între fascinația juvenilă pentru dandysm, pe de o parte, și obsesia senescentă pentru școala de înțelepciune, pe de alta. Ceva din structura paradoxală a subiectului (de dandy sapiențializat) consună, după cum se vede, cu structura paradoxală a exegetului (de pasional auto-cenzitiv, să-i spunem așa).

I-am urmărit apoi cărțile lui Ion Dur, cu atașamentul pe care-l dezvoltă pentru un scriitor a

cărui carte te-a marcat în adolescență, dar și pentru că se întâmpla ca temele lui să fie și temele mele: cărțile lui discutau cu precădere despre Cioran, despre Noica, despre generația 27, adică despre un nexus al istoriei noastre (nu doar literare) ale cărui reverberații erau atât de puternice, atât de consistente (și în pozitiv, și în negativ), încât erau de fapt liniile de forță după care se ordona și cultura literară a anilor 90. Recuperarea interbelicului, la început strict entuziastă, apoi din ce în ce mai nuanțată, a fost (alături de recuperarea memoriei închisorilor comuniste) dosarul cel mai amplu și mai substanțial al culturii noastre postcomuniste; cărțile lui Dur participau, cu sobrietatea pasională pe care i-o știam deja, la această revizitare esențială și catalitică. M-ar fi interesat, așadar, chiar dacă nu s-ar fi întâmplat ca, în anii adolescenței, să fi contat pentru mine cartea lui de început despre Noica; așa însă, mă interesa cu atât mai mult.

M-am bucurat, după ce m-am împrietenit cu Mircea Ivănescu, să constat că și marele poet îi păstra o imagine asemănătoare cu cea pe care o aveam eu; de fiecare dată când îmi cerea să îi fac un tur de orizont al vieții literare sibiene, numele lui Ion Dur era printre

primele pe care mi le solicita. „E un om serios”, mi-a spus, și spunea asta despre puțină lume. Iar într-o seară în care i-am dus un număr al revistei *Transilvania*, având pe copertele interioare fotografii de la nu mai știu ce sindrofe culturală în care apărea și Ion Dur, s-a uitat surprins la figura lui, apropiind mult coperta lucioasă de ochelarii cu multe dioptrii, și a spus uimit: „E prima poză în care domnul Dur râde. Credeam că nu râde niciodată, eu l-am cunoscut întotdeauna ca un om foarte serios”. Dacă era vreo ironie în ce spunea (era adesea greu de detectat), era strict admirativă, o jocularitate caldă și prietenească în raport cu un om pe al cărui *sérieux* conta mult – și îl prețuia ca pe o calitate rară.

Cred că aceeași seriozitate esențială, deopotrivă de temperament și de metabolism cultural, l-a făcut pe Ion Dur să evite să vorbească în cărțile lui de critică despre sine însuși. În vremuri când se purta criticiunea, adică punerea în scenă a eului prin intermediul variilor alterități textuale, Dur a preferat să nu vorbească despre sine, să nu folosească textele altora drept proteze ale introducerii propriului eu. A preferat să nu se prefacă a vorbi despre alții, pentru a vorbi despre sine – ci a vorbit, pur și simplu, despre alții. Poate că, astfel, critica lui a putut părea mai *old school*; însă cred că, pentru el, a fost o atitudine etică, originând exact în acea seriozitate despre care vorbeam. „Vorbesc exact despre ce vorbesc – și spun exact ce spun” – iată axioma pe care se întemeiază actul lui critic, un fel de adaptare la practica criticii literare a aceluia comandament etic al lui Socrate care cere „să fii ceea ce vrei să pari”. Exact asta a făcut Ion Dur în cărțile lui despre Cioran, despre Noica, despre generația 30 – a fost exact ceea ce a vrut să pară, a vorbit exact despre ceea ce părea că vorbește. Și-a refuzat orice punere narcisică în scenă a propriului eu, nu a înțeles critica precum un exercițiu de egolarie laterală, a dat foarte puțin din biografia proprie bibliografiei pe care o adnota.

Tocmai de aceea, atunci când Ion Dur mi-a trimis jurnalul lui, m-am bucurat mult. În sfârșit, aveam să văd partea refuzată a acelei subiectivități care se exersase în lectura subiectivităților altora; eram curios cum arată acel eu pulsional și reactiv la eurile textuale ale altora, care până acum rămăsese camuflat, se supusese, de voie, de nevoie, exercițiului cenzitiv auto-aplicat. Ei bine, și ca eu-autor-de-jurnale, Ion Dur se manifestă la fel de paradoxal, la fel de oximoronic precum o face și în calitatea lui de eu-cititor-de-texte-ale-altora. Jurnalul lui este exercițiul unui om care, structural, *nu se poate confesa*; există în el o pudoare, o reținere din a se arăta, care pur și simplu nu-l lasă să treacă în jurnal materiile impure ale vieții cotidiene. Însă ceea ce face cu adevărat remarcabil cazul lui e următoarea complicație: pe de o parte, nu se poate confesa; pe de alta, simțul lui etic nu-l lasă să nu scrie ce a trăit. Dostoievski scria undeva despre Kirillov că, dacă nu crede, atunci

el nu crede că nu crede. Adaptând vorba memorabilă a rusului la cazul lui Ion Dur, am spune că, dacă nu poate să scrie jurnal, îi este la fel de imposibil să nu-l scrie. Ceea ce pudoarea reține, etica literară vrea totuși exprimat. Ceea ce rezultă e un jurnal deopotrivă intim și extim, un jurnal ținut *à contre coeur*, însă cu inima curată, un jurnal care nu se poate decide dacă e unul de viață intimă sau unul de idei. Altfel spus, e un jurnal eminentemente *hibrid*, în care intimul și extimul își trag substanța unul din ezitățile celuilalt, în care *neputința de a se confesa și neputința de a trece sub tăcere* sunt cei doi poli între care se naște tensiunea care traversează aceste câteva sute de pagini de la un capăt la celălalt.

Lucid, citindu-și jurnalul cu detașarea și cu expertiza rece cu care ar citi confesiunea altcuiva, Ion Dur înțelege foarte bine natura aceasta hibridă, în care intimul se geminează cu extimul, și o mărturisește din capul locului: „E un jurnal în care *autobiograficul* se amestecă, parcimonios, cu *viața mea intimă* și cu *extimul* ei, atît cît mi-a căzut sub pix sau sub maus; dar este și un *jurnal de idei*, partea cred cea mai *rezistentă* și, de ce nu, probabil cea mai interesantă, pentru că încearcă poate cel mai mult să scape de sub apăsarea timpului și să fie *reactivă* față de un eon mental și cultural.” Dar nu reactivitatea față de „eonul mental și cultural” îl interesează, de fapt, cu precădere în jurnal – ci vrea, de fapt îi este necesar, să afle cine este („simt că e necesar să știu cine sunt, dincolo de ceea ce credeam că știu până acum”); e imperativul oricărui diarist real – și ține de nevoia de cartografiere a propriei identități, de confruntarea cu ego-ul propriu, netrucat, nefalsificat, așa cum reiese el din giulgiul de hârtie cu care diaristul își acoperă corpul zilelor. E „timp tocac mărunt”, cum memorabil spune Dur undeva, din a cărui pulverulență se construiește, paradoxal ca în orice jurnal real, substanța durabilă a eului care notează – care se inventează pe sine pe măsură ce se notează.

Început în postadolescența timpurie, jurnalul are, în paginile inițiale, retorica tipică a acelor ani în care ne căutam cu toții identitatea: ușor grandilocventă, obsedată întotdeauna numai de teme mari, având de fiecare dată gravitatea unui adolescent care își îngroașă vocea ca să pară mai matur. Recitindu-se, cum ziceam, cu aceeași seriozitate cunoscută din cărțile lui de critică, Dur simte aceste sub- și supra-tonuri – și remarcabil e că refuze să le elimine. „Simt și știu că e un început în mare parte greoi, facil și naiv, cum probabil a fost și viața mea atunci”, notează el; însă „nu vreau să mă falsific, chiar de-ar fi fost posibil. Prefer autenticul în detrimentul vreunei făcături.” Și, într-adevăr, de îndată ce aceste reglaje ale vocii sunt depășite, de fapt de îndată ce *vocea* jurnalului e găsită, acesta își capătă farmecul și consistența. Și găsim de asemenea remarcabil faptul că vocea aceasta a lui Ion Dur își găsește instantaneu autenticul atunci când vorbește despre alții. E unul dintre paradoxurile cele

mai importante și mai individualizante ale acestui jurnal: prea pudic și prea auto-cenzitiv când vorbește despre sine, vocea lui își regăsește de îndată firescul și căldura vorbind despre alții. Dacă literatura e atenție la celălalt, așa cum ne învață și Ezra Pound, și Alexandru Mușina, atunci jurnalul lui Dur e literatură reală și consistentă; iar paradoxul acestui jurnal care vorbește convingător și atașant despre sine mai ales atunci când vorbește despre ceilalți mi se pare calitatea lui primă nu atât sub raport literar, cât mai ales sub raport uman. E o formulă de confesivitate oblică, laterală, sau mai degrabă un mod a se pune în confesiune al unui spirit care, în mod elementar, pur și simplu nu se poate confesa. E o confesivitate *piezișă* – și cu atât mai demnă de atenție.

Figurile celorlalți sunt, la început, cele ale profesorilor de liceu: doamna Hațeganu, „din familia Pippidi, dacă nu mă-nșel”, profesoara de istorie, sau doamna Turneanu, de limba și literatura română „tînără și instruită, intempestivă și facețioasă, cu farmec discret și mereu zîmbitoare”, ori domnul Firănescu, celălalt profesor de română, „mereu afabil și conciliant, cel care, pe cînd preda despre Tudor Arghezi și cînd am făcut o glumă cam nesărată, mi-a reproșat pe un ton șagalnic-amenințător: „Păgînule!””.

Apoi, destul de repede, figura aproape oficială a alterității în jurnal va fi Doina, iubita și viitoarea soție, alintată (printre altele) Zgrăbunță – ea este, pentru Ion Dur, *Celălalt*, *Tu-ul* lui Buber; e limpede că, atunci când se gîndește la alteritate, ea e *celălaltul* lui de elecție. Paginile cele mai încărcate afectiv din jurnal sunt despre ea – despre gesturile ei, despre bilețelele casnice (remarcabile ca inventivitate lexicală, ca jucăușenie verbală și afectivă), despre fetele ei. Sunt paginile pe care Dur le scrie cu cea mai mare participare sentimentală, probabil cu cea mai mare plăcere – și, vorbind cu atîta ușurință despre alteritatea lui de elecție, vorbește fără să bage de seamă și despre sine. Despre reactivitatea lui sentimentală, despre rezervele lui de tandrețe, despre atît de greu intuibilă lui disponibilitate ludică, despre umanitatea lui caldă și empatică. Aici, în aceste pagini în care uită că scriind despre altul scrii tot despre tine, e engramată cel mai adînc și mai autentic acea *persona* secretă pe care Dur nu poate să o confeseze direct, nemediat – ci numai oblic și folosindu-se de figurile altora.

În afară de această alteritate esențială a iubitei/soției, mai există în jurnal o sumă de alterități, culturale le-aș numi, prin intermediul cărora confesiunea *piezișă* a lui Dur se pune în operă. E vorba de cele câteva figuri de mari scriitori cu care intră în contact mai susținut, al căror dialog îl caută – așteptând uneori de la ei confirmări sau prevestiri de destin, căutînd un *ce* pythic și oracular în propozițiile lor publice sau private. Dacă alteritatea Doinei e revelatorul unei *persona* erotice și afective a lui Dur, toate aceste figuri

culturale sunt revelatorii unei *persona* profesionale și literare de care încă nu era el însuși foarte sigur, și pe care caută să o intuiască în reacțiile și validările acestor mari figuri ale lumii literare din anii 70-80. E vorba, mai întîi, de seria de întîlniri cu Marin Sorescu, toate ratate („tulburat și dezamăgit de întîlnirea cu alteța sa Marin Sorescu”, notează sarcastic în 20 iulie 1979), de încercarea de a sparge „micul zid chinezesc care înconjoară redacțiile revistelor noastre de cultură” (străpungere reușită abia odată cu publicarea în *Transilvania* lui Mircea Tomuș, Mircea Braga, Mircea Ivănescu și Ion Mircea, evocați frecvent în notațiile din anii aceia), de discuția amplă cu Al. Piru din aprilie 1983, de aceea cu Valeriu Anania din decembrie 1983, mai ales de întîlnirea cu Ion D. Sîrbu, mult mai caldă și mai umană, din mai 1988. Atunci când știe că are în față o figură culturală importantă, calitățile de portretist ale lui Dur se activează – și e capabil să rețină, în doar câteva tușe, un rezumat viu și credibil al alterității pe care o consemnează. Rețin aici doar două mici portrete ale lui Mircea Ivănescu, foarte tușante pentru mine tocmai prin cantitatea de adevăr contrasă în atît de puține rînduri: „15 ianuarie 1983. M. I. este un personaj insolit, imaginea lui îmi amintește de poezii romantici (cei din folclorul *poezilor blestemați*). Mic de statură, afișînd intermitent un zîmbet blajin, cu haine cam ponosite (asemenea lui Noica), cu părul rar și în dezordine, chiar neîngrijit, cu dioptrii de două cifre și cu vorba unui bonom, el poartă în buzunarul paltonului ros o carte veche și pare mereu să glumească serios și rhetoric.” Iat-o și pe a doua: „septembrie 1983. În redacția Transilvaniei, puțini. Mircea Braga citea ceva, iar M. Ivănescu, mereu parcă agitat, introducea și scotea dintr-o servietă romane în engleză, cărți vechi în limba română, pungi de plastic și plase de nailon.” E, imediat recognoscibilă, imaginea cotidiană uzuală a lui Mircea Ivănescu – și consider o calitate foarte importantă a jurnalului lui Ion Dur această puțință de a se impregna de adevăr uman, mai ales când umanitățile pe care le consemnează se întîmplă să fie atît de complicate.

Însă alteritățile așa-zicînd culturale cu care intră în frecvență de rezonanță Ion Dur sunt mai ales două: e vorba mai întîi despre Constantin Noica, cu care are o serie de întîlniri amplu consemnate, în lunile august ale anilor 1981, 1982, 1986 și 1987 – din aceasta din urmă aflăm că, în ultimele luni ale vieții sale, Noica citea din „*Patrologia Sfîntului Augustin*” (trebuie să fie vorba despre volumele XXXII–XLVII ale *Patrologiei* latine a abatelui Migne, în care într-adevăr sunt conținute scrierile lui Augustin). Documentar, sunt importante aceste notații fiindcă aflăm cum decurgea întîlnirea cu Noica, cum se petrecea apropierea de el, cum se punea în practică „iscodirea” discipolului de către maestru, cum se exercita moșirea socratică, cum se manifesta generozitatea lui Noica – în august

1982, de pildă, după două zile de discuții ample, în care discuția se poartă de la Cantemir la Cioran și de la mineele maramureșene la Goethe, Noica îi dă tânărului Dur un bilet pentru biblioteca universității din Craiova în care îl recomandă drept „colegul meu de filosofie”. Tot sub raport documentar, e utilă intrarea din ziua de 6 decembrie 1987, în care e descrisă înmormântarea lui Noica și e reprodusă slujba de înmormântare ținută de mitropolitul Antonie Plămădeală: „Evidențiază mai întâi *bunătatea și smerenia* lui Noica. Invocă spusele filosofului la moartea lui Alexandru Sahia, citează din *De caelo* și, masiv, din *Adsum*, o revistă scrisă numai de Noica și tipărită în august 1940, o publicație care avea reproduse, în colțurile ei, multe pasaje din Apostolul Pavel. Îl asemuiește cu Alioșa Karamazov, căruia și Noica i-a făcut un admirabil portret. Vorbește despre credința lui Noica și despre semnificația pe care a acordat-o, prin scrisul său, zilei de Duminică (v. „Eseu despre Duminică”). Însă mai importantă decât informația documentară e *vibrația umană* pe care Dur i-o reține lui Noica în paginile lui atente și empaticе, adevărul acela uman despre care vorbeam și în notațiile despre Mircea Ivănescu – și care face din Dur un portretist redutabil.

A doua alteritate culturală majoră din destinul lui Ion Dur e cea a lui Dan C. Mihăilescu; cei doi tineri scriitori încep corespondența la finalul lui 1982, și Dur citează din ea amplu. E remarcabil aici ce bun cititor de destin se dovedește Dan C. – e chiar acea voce pythică despre vorbeam câteva fraze mai sus, intuind tot ceea ce se afla *in potentia* în ființa lui Dur. Citez, spre edificare, un pasaj dintr-o scrisoare din aprilie 1983, în care D.C.M. îi spune astfel: „Trebuie să fi un om de structură brâncușiană (fie și simplul fapt că afinitățile afective te-au îndreptat către o față din Nord e un semn de vigoare morală!), cu firea îndreptată către acel «poruncește ca un zeu și muncește ca un sclav». Cît despre olteni, în viziunea lui Pandrea, de care pomenești, sigur că *in media* lor nu afii decât *tipul* imaginat de el, însă întruparea bicefală a lor e evidentă, cu un ochi la cobiliță și cu unul la Coloană, cu un umăr în haiducie și altul în preoție, cu vârtoșenie trupească și abilitate «evreiască», dar și cu idealism și naivitate neprefăcută.” Dincolo de exactitatea și profunzimea radiografiei, e admirabil cât de bine individuat era D.C.M. la acea dată, formula lui stilistică și umană era deja definitivă la acea dată – și ar fi păcat ca Ion Dur să nu publice cândva corespondența lor integral, e limpede că trebuie să se găsească în acele zăcămintе metale prețioase și rare. E alteritatea culturală cu care intră cel mai profitabil și mai stimulatîv în frecvență de rezonanță, într-o măsură mai mare chiar decât cu Noica, aș zice, deși diaristul nu pare să-și dea seama prea bine de asta în timp real; așteptând de la Noica indicativul oracular și pythic al propriului destin, nu pare a-și da de la bun început seama că el e de găsit

mai ales la congenerul lui, și abia în al doilea rând la bătrânul filozof retras la Păltiniș. E, aici, conținută o prețioasă fabulă destinală.

Cam acestea ar fi liniile de forță ale acestui jurnal *malgré soi-même*, un jurnal atașant și paradoxal, în care confesiunea se încheagă greu și întotdeauna oblic, în care calendaritatea de asemenea se încheagă scrâșnit și cu sincope – din decembrie 1971 sare direct în 1 mai 1972, de acolo în 18 iunie, la susținerea bacalaureatului întârziat cu trei ani; următoarea notație e din 8 iulie, în zilele pregătirii pentru admiterea la facultatea de filozofie; următoarea intrare în jurnal acoperă singură lunile august-octombrie, apoi câte o singură intrare pentru noiembrie, respectiv decembrie încheie anul; în 1975 sunt cu totul trei note, câte una pentru februarie, septembrie, octombrie, totalizând împreună două pagini, și de acolo se sare direct la anul 1977, la 4 martie, în ziua cutremurului (intrarea de jurnal trebuie să fi fost făcută noaptea). Și așa mai departe. Calendaritatea jurnalului se încheagă alert numai în două cazuri: în jurul anilor 1979-1987, când *persona* culturală a lui Dur se individuează și își face intrarea în lume; și în zilele de doliu de după moartea soției, când jurnalul e un cutremurător document al travaliului de doliu, al sublimării suferinței private, al reconstrucției de sine în urma unei catastrofe enorme (așa cum am mai scris, soția era pentru Dur alteritatea esențială – dispariția ei a implicat, prin urmare, o reinventare de sine într-o lume care se golise de substanța ei primă). Abia aici, în aceste pagini despre individuație (culturală și personală), Dur își găsește ritmul calendarității uzuale a unui jurnal. În rest, notațiile lui deopotrivă extime și intime sunt luate aproape *à contre coeur*, cum am mai spus, geminând o exigență a pudorii cu o exigență a adevărului, construind confesiunea din materiale care nu sunt confesive, vorbind eficient despre sine numai atunci când vorbește despre alții.

Sîrbu, pe care Ion Dur îl afecționează mult (se vede limpede faptul din notațiile din jurnal), a ținut un minunat *Jurnal al unui jurnalist fără jurnal* – care a fost una dintre revelațiile literaturii de sertar după 1990; titlul lui paradoxal și șugubăț poate fi adaptat și pentru jurnalul lui Dur – care e al unui jurnalist care nu poate să țină jurnal, dar nu poate nici să nu-l țină. Numai la Octav Șuluțiu mai există, în întreaga literatură română, o raportare atât de aricioasă și de piezișă a autorului față de jurnalul propriu. În ce mă privește, am avut dintotdeauna încredere mai multă în autorii care scriu greu – întrucât, cu o vorbă a lui Thomas Mann, scriitorul e ființa care scrie mai greu decât ceilalți oameni (fiindcă el cunoaște mai bine greutatea și responsabilitatea cuvintelor). Ion Dur e un diarist care scrie mai greu decât ceilalți; tocmai de asta mi-a câștigat încrederea. Și tocmai asta îi face jurnalul într-adevăr remarcabil.